

La buina

(ALDC, VI, 1480. La buina)

L'enunciat designa l'"excrement del bestiar, especialment del boví" (DIEC), però alguns resultats precisen "quan [la buina] és seca" (63, 70, 72, 78, 81, 86) i altres es refereixen a l'excrement d'equí (74-76, 79, 81-83), com per als *bonyigos* (160, 161, 171, 186) o les *bonyigues* (179).

És important la lexicogènesi relacionada amb el boví: *buina* (s. XIV) prové del llat. BŎVĪNA (potser reducció de MERDA BOVINA), conservat així, *bovina* (de *vaca*) (s. XV), en part del cat. nord-occ. (var. *bomina* 118; der. *bovinada* 96, 113), i que ha passat a *boïna* 107, 108, per pèrdua de la labial en contacte amb una vocal també labial (cf. PAVŎRE > *paor*, *por*), i a *buïna* 4, 9, 11, 42, 106, 111, pel tancament de [o] > [u], sistemàtic en cat. or., però per harmonia vocàlica en les localitats del cat. occ. (106, 111); der. *buïnada* 111.

El trasllat d'accent a la vocal anterior (cf. VAGĪNA > *baïna* > *baina*) explica les var. *boina* (de *vaca*) 37, 52 (o *b[ɔ]ina* 156), *buina* (de *vaca* o de *bou* 49, 77) i, a partir d'aquestes, les palatalitzades *bonya* 66, *bunya* 57, 64-66, 68, 69, 120, 121, 126, 127, *buinya* 120, i, amb equivalència acústica B = M, *munya* (de *vaca*) 129 (veg. abans *bomina* 118 i, més avall, *macinara* 85; cf. *bonior* > *munió*, Veny, 2001 b: 147-149); var. *buira* 13 i *buna* 100, 102. A títol anecdòtic, recordem que a propòsit de *boina* 'gorra rodona sense visera' algú ha proposat *boina* 'buina' per una suposada metàfora de similitud.

La idea de 'excrement' és a l'origen de: *fems* (de *vaca*) i, per assimilació, *fens* (de *vaca*) 55, 79, der. del llat. vg. FĒMUS (cl. FĪMUS), atret pel vocalisme del sinònim STĒRCUS, i que, entès com a pl., va generar un sg. *fem* (de *vaca*, ~ de *vaques*, ~ de *vaqueria* 131, ~ de *bou* 130, 132, 134, 142 o ~ de *quadra* 158); forma arag. *fiemo* (de *vaca*) 87, 94, amb diftongació de E; der. *femada de vaca* 154, *femarada* 78. *Femta* (de *vaca*) (s. XIV) 63, 69, 95, 107 prové, com el fr. *fiente*, del llat. vg. *FĒMĪTA, der. postverbal de *FEMITARE (var. amb assimilació, *fenta* [de *vaca*] 90, 128, 160, 180; *femsa* 32 s'haurà format per atracció de *femta*; el men. *fenna* 71 és difícil d'explicar). *Merda* (de *vaca*) (s. XIII) deriva del llat. MĒRDA (der. *merdarada de vaca* 34). De *cagar* (< llat. CACARE, mot d'origen expressiu), s'han format *cagada* 87, 89, 93; *caguerada* o *caguerada de vaca* 154 (var. *cagarrada* [de *vaca*] 187, 189), *cagarà* 179 o *cagarà de vaca* 147; *cagalló* 139; *caguerots* 163 o *caguerots de vaca* 164; *cagarulla* 29. *Palterada* 97 és un der. de *palter* 'munt d'excrements', d'origen preromà, potser encreuat amb PŬLTARIUM, der. del llat. PŬLS, PŬLTIS 'farinetes' desviat a 'lлот, fangueig'; var. *peterata* 93 (cf. arag. *patarata* 'buina'). *Increments* 112 és un malapropisme de *excrements*, mot culte adaptat del llat. EXCREMENTUM.

Bonyiga és un manlleu al cast. *boñiga* 'excrement de vacum i animals anàlegs', documentat en val. des de Ros, 1764 i arribat des de l'arag. (cf. ALEANR, V, mapa 739); el mot cast. (s. XIV) deriva d'una base *BUNNĪCA (o *BONNICA), parenta del cat. *bony*, d'origen incert, potser preromà; var. m. *bonyigo* 125, 152, 160, 161, 171, 186 (Ros, 1764) i *monyigo* 188, per l'equivalència acústica B = M (com *bomina* < *bo[b]ina*); der. *bonyigada* 159, 170. *Busa* 2, 7 és un manlleu a l'oc. *bosa* (pron. *b[u]sa*), d'origen incert, que, per pèrdua de la sibilant, va passar a *bua* (de *vaca*) canviat en *buga* 8 per inserció de l'antihiat -g-, com *dues* > dial. *dugues*. *Tifa* 35, 51 sembla una segregació de *pastiferada*, der. de *pasta* (veg. la relació *merda/merdarada*), a través potser de *tifarada*; però també podria haver-se després de *plantifada* 25, que seria una var. de *plantofada*, dial. "massa d'excrements abundant i de forma rodona", format a partir de 'cop amb plantofa' ← 'cop violent'.

L'alg. *macinara* 85 (alternant amb *macirara* [Sanna]) és una modificació de *bacinada* 'contingut d'un bací (orinal)' (< llat. tardà BACCHINON, d'origen incert), amb equivalència acústica B = M (Corbera, 2000: 164). L'actitud en defecar, ajupit, pot ser la base de *ponada* 157, de *peonada*, der. de *peu*, amb la segregació d'un pseudoprimitiu *pona* 155 i una adulteració en *ponderada* (*ponderada de vaca* 158; var. dissimilada *panderada* 168, 179, 184) i la var. *ponderó* 162, per atracció de *ponderar*; a aquest propòsit cal rectificar l'afirmació de Coromines: "segurament no existeix la pretesa variant *ponderada*, que degué inventar el subtil enginy de Llombart (engruixint com sol fer-ho, amb tota mena de mots fantasmies, la seva edició ampliada d'Escrig), per justificar una ridícula i acrítica etimologia de *ponerada* a base de *ponderar* i llat. *pondus*" (DECat).

L'estructura rodona de la buina explica mots com *butlla* 60 (< BŬLLA), *empanada* 166 (O. Pou, 1575), der. de *pa* (< PANEM), i *ensaïmada* 77, der. de *sai̯m* 'llard' (< SAGĪMEN); *tonda* 161 sembla un italianisme ('rodona'), però és dubtosa tal procedència; i de la idea de 'deixalles', *rastre d'una vaca* 48, der. de RASTRUM 'rascle, rastell', d'on es va passar a 'ròssec' que deixa l'eina.

Són mots d'origen incert *sorrada de vaca* 94, *panducada* 171, *xuta* 190 i *mumfla* 71.

Geolingüísticament, *buina* i *bovina* s'estenen pel cat. or., *feml/fems* es concentren sobretot en el val., bal. i punts esparsos de la resta del domini, mentre que *bonyiga* ocupa el val. sept. i tort.

Són mots normatius *fem*, *cagurada* i *merda*, des del DOrt, 1917; *caguerada*, des del DIEC₁, 1995.